

2. Ілійчук Л. Українська освіта в умовах війни: нові виклики. Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2023. С. 85–92.
3. UNICEF. First National Inclusive Lesson Initiative. EdEra, 2024. 12 p.
4. Batchenko S., Shtuler I., Baula O. Social responsibility of inclusive education during wartime. *Journal of Social Sciences*. 2023. № 4. P. 108–118.
5. Svitlo School. Educational projects for children affected by war. Annual Report, 2023. P. 30–40.
6. Resilience Mechanisms. Coping with adversity in Ukrainian universities. Lviv University Press, 2025. P. 55–64.
7. Hladchenko M. International collaboration and academic resilience in Ukraine. *Higher Education Review*. 2025. № 2. P. 18–26.
8. UNESCO. Report on recovery needs of Ukrainian scientific infrastructure. AP News, 2023. P. 1–6.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-36>

ПРИЙНЯТТЯ НА РОБОТУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Тищенко Олена Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Науково-педагогічна діяльність – це той вид діяльності, який накладає на особу, яка прагне займатися викладацько-дослідницькою роботою особливі професійні вимоги, оскільки відбувається реалізація особи у двох дуже суспільно-значущих сферах: педагогічній та науковій. Приєднання України у 2005 році до Болонського процесу спонукало до оновлення підходів щодо діяльності науково-педагогічних працівників. Насамперед, виникла потреба переглянути і адаптувати до вимог сьогодення законодавчо-визначені підходи щодо добору науково-педагогічних працівників як особливої категорії працівників, які здійснюють надзвичайно важливу державницьку

функцію у сфері освіти та науки. Як слушно наголошували автори монографічного дослідження «Актуальні питання реформування освіти в Україні» (за ред. С. Л. Лондара), на законодавчому та підзаконному рівнях нормативно-правового регулювання визначено основні напрями державної політики у сфері підготовки й атестації наукових і науково педагогічних кадрів; закладено правові основи підготовки наукових кадрів. Нагальним стало суворе дотримання чесності і етичної культури в освітянській і науковій галузях [1]. Дійсно, перед державою і суспільством постало завдання побудови нової європейсько-орієнтованої освітянської моделі в Україні, яка б відповідала вимогам сьогодення.

У п. 4 ст. 1 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (у редакції станом на 01.06.2025 р.) записано: «викладацька діяльність – діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору» [2]. Тож, цілком логічно, що до занять цим видом професійної діяльності мають допускатися орієнтовані на гуманістичні цінності суспільства та належно підготовлені фахівці, здатні виконувати функції науково-педагогічного працівника. Відповідно до п. 25 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII (у редакції станом на 09.04.2025 р.), «науково-педагогічний працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством» [3].

Вагомим мірилом подальшої високопрофесійної діяльності науково-педагогічних працівників повинен бути ретельний добір цієї категорії працівників на основі конкурсу. Згідно п. 7 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (у редакції станом на 01.06.2025 р.): «Науково-педагогічні працівники призначаються на посади за результатами конкурсного відбору, порядок проведення якого затверджується вченою радою закладу вищої освіти» [4]. Згідно Рекомендацій щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні

вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів), затверджених Наказом Міністерства освіти науки України 05.10.2015 р. № 1005 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України 26.11.2015 р. № 1230) (далі – Рекомендації щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників), відповідно до частини одинадцятої статті 55 Закону України «Про вищу освіту» вищі навчальні заклади мають розробити Порядок проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів). Також рекомендується враховувати, що конкурсний відбір проводиться на засадах: відкритості, гласності, законності, рівності прав членів конкурсної комісії, колегіальності прийняття рішень конкурсною комісією, незалежності, об'єктивності та обґрунтованості рішень конкурсної комісії, неупередженого ставлення до кандидатів на зайняття вакантних посад науково-педагогічних працівників [5]. Разом з тим, слід звернути увагу, що в процесі розробки у закладах вищої освіти положень, які регулюють порядок проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів), необхідно чітко дотримуватися вимог чинного законодавства, не допускаючи погіршення становища науково-педагогічних працівників. Щодо цього питання, слід погодитися з науковицею К. Поповою-Коряк, яка досліджуючи особливості реалізації права на працю науково-педагогічних працівників вказує, що «реалізація автономії ВНЗ через можливість самостійно розробити і прийняти своє Положення про обрання за конкурсом науково-педагогічних працівників має протилежні до мети освітньої реформи наслідки у вигляді погіршення становища основних суб'єктів науково-педагогічної діяльності – науково-педагогічних працівників» [6]. Стосовно проблематики реалізації конкурсного заміщення посад науково-педагогічних працівників, заслуговує на увагу точка зору дослідника Ю. Скиби, який, вивчаючи вітчизняні практики працевлаштування науково-педагогічних працівників в умовах кадрової автономії університету, констатує, що на різних етапах конкурсного відбору у досліджуваних університетах виявлені певні відмінності, зокрема у вимогах до науково педагогічного стажу претендентів, процедурі перевірки документів поданих на конкурс, розгляді документів конкурсною комісією, обговоренням кандидатури на засіданні структурного підрозділу, наявності публікацій у наукометричних базах тощо [7]. Тобто, виникає питання, де межа у встановленні критеріїв

допуску до занять науково-педагогічною діяльністю і чи не буде тут підстава для суб'єктивізму і заангажованості.

Як засвідчує практика, порушення трудових прав науково-педагогічних працівників також відбувається у частині безальтернативної повсемісної відмови закладів вищої освіти від укладання безстрокових трудових договорів з цією категорією працівників, що порушує їх право на працю. Особливо це питання гостро постає в умовах поступового вилучення з законодавства про працю контракту як виду трудового договору і заміни його строковим трудовим договором. До речі, у останньому Проекті Трудового кодексу України контракт як вид трудового договору теж відсутній. У зв'язку з цим, виникає питання, чи доцільно у сучасних умовах відмовлятися від контракту як особливого виду трудового договору при прийнятті на роботу науково-педагогічних працівників? При цьому, слід пам'ятати, що свого часу впровадження у 2003 р. контрактної форми прийому на роботу керівників вищих навчальних закладів дозволило зробити більш демократичною і прозорою процедуру наймання та продовження термінів контрактів, враховуючи думку трудових колективів та органів місцевої виконавчої влади. Загалом все це сприяло підвищенню відповідальності керівників навчальних закладів за стан справ у навчальних закладах, залученню до керівництва молодих перспективних докторів наук, професорів [8].

Ураховуючи вищезазначене, варто підсумувати, що правове регулювання прийняття на роботу науково-педагогічних працівників в Україні потребує подальшого осучаснення і, відповідно, перебуває на стадії активного реформування. Водночас, запровадження новітніх підходів має відбуватися з урахуванням гуманістичних, людиноцентричних цінностей, які покладені в основу сучасного освітянського законодавства провідних країн європейської спільноти. Лише за таких умов добір науково-педагогічних працівників буде системним, цивілізованим і демократичним.

Література:

1. Актуальні питання реформування освіти в Україні : монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2018. 246 с. URL. 2018_MONOGRAFIYA_2018_Aktualni-pitannya-reformuvannya-osviti-v-Ukrayinipdf.pdf
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1556-18#Text>

5. Рекомендації щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів): затверджені Наказом Міністерства освіти науки України 05.10.2015 р. № 1005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1005729-15#Text>

6. Попова-Коряк К. Особливості реалізації права на працю науково-педагогічних працівників: сучасність і перспективи правового регулювання крізь призму міжнародних стандартів прав людини. *Підприємство, господарство і право*. № 11. 2017. С. 79–84. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/11/17.pdf>

7. Скиба Ю. Працевлаштування науково-педагогічних працівників в умовах кадрової автономії університету: вітчизняні практики. *Educological discourse*. 2021. № 3 (34). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731028/2/866-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2679-1-10-20211001.pdf>

8. Про стан забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах педагогічними та науково-педагогічними кадрами: рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 03.07.2003 № 7/1-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1-18290-03#Text>